Suomen ympäristökeskus SYKE
Finlands miljöcentral
Finnish Environmental Institute

Mikael Hildén 28.10.2021 SYKE/2021/2683

Eduskunnan suuri valiokunta

Julkinen asiakirja

Viite: 29.10.2021 klo 13.30 / U 61/2021 vp /

Asia: Kirjallinen asiantuntijalausunto, U 61/2021 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta ilmastotoimia koskevan sosiaalirahaston perustamisesta

Asiantuntijalausunto: Sosiaalisesti oikeudenmukainen siirtymä: eriarvoisuuden ja energiaköyhyyden torjunta 55-valmiuspaketissa

Energiamurroksen yhteydessä aiheutuvien mahdollisten eriarvoistavien vaikutusten kohdentumisen korjaamiseksi ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseksi, on keskeistä kiinnittää huomiota energiaköyhyyden riskitekijöihin. Energiaköyhyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa kotitalouksilla ei ole varaa tarvittaviin energiapalveluihin alhaisten tulojen, korkeiden energiakustannusten tai kodin huonon energiatehokkuuden vuoksi.

Energiaköyhyyden vähentäminen on oikeudenmukaisen (reilun) siirtymän periaatteiden mukaista. Oikeudenmukaisuudella voidaan tarkoittaa vaikutusten oikeudenmukaista jakautumista alueiden, ihmisryhmien ja yksittäisten ihmisten välillä, ihmisten tasavertaisia mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa muutosten suunnitteluun ja toteutukseen, eri ryhmien, näkemysten ja erityistarpeiden huomioon ottamista päätöksenteossa tai haittoja ja epäoikeudenmukaisuuksia korjaavia toimia. Ehdotetun sosiaalirahaston tavoitteena on erityisesti varmistaa, että haavoittuvassa asemassa olevat otetaan huomioon ja heille luodaan mahdollisuus saada tukea niin, etteivät kärsi siirtymästä. Tavoitteet ovat EU:n keskeisten periaatteiden mukaisia: solidaarisuus sukupolvien, jäsenvaltioiden, alueiden, maaseutu- ja kaupunkialueiden sekä yhteiskunnan eri osien välillä

Energiaköyhyys on jo nykyisellään ongelma monessa jäsenvaltiossa ja ilmenee esimerkiksi lämmitysenergian jakelun keskeyteyksinä, jos asukas ei pysty maksamaan energialaskuja. Etenkin taloudellisesti heikommassa ja haavoittuvassa asemassa olevat yksilöt kärsivät, jos energiamurros johtaa energian hinnankorotuksiin, ellei vaikutusten hillintään kiinnitetä etunojassa huomiota. Energiamurros voi myös lievittää energiaköyhyyttä, jos tuetut energiatehokkuustoimet vähentävät ostettavan energian tarvetta ja siten alttiutta vaihteleville energianhinnoille.

Ilmastotoimet, jotka koskettavat kaikkia kuluttajia, kuten liikenteen sähköistyminen tai lämmitysjärjestelmäuudistukset, voivat olla toisille hyvinkin edullisia valtion tarjotessa niihin tukia sekä aktiivisten ja valveutuneiden kuluttajien hakiessa niitä. Toisille taas ne voivat olla saavuttamattomia, koska heillä ei ole energiainvestointeihin tarvittavaa pääomaa tai tietotaitoa.

Vanheneva rakennuskanta ja ikääntyvä väestö voivat nostaa energiahaavoittuvuuden riskiä. Kun lämmitysenergian ja sähkön hinnat nousevat asuntokannan hidas energiatehokkuuden

paraneminen voi lisätä energiaköyhyyttä. Ongelmaa voidaan lieventää oikein kohdistetuilla energiatehokkuustoimilla.

Kansallisella lainsäädännöllä voidaan tukea kotitalouksien sopeutumista energiasiirtymään, kuten on tehty esimerkiksi Suomessa tarjoamalla tukea niille, jotka luopuvat öljylämmityksestä. On myös tarpeen arvioida tarkemmin energiapolitiikan mahdolliset vaikutukset sosiaalipolitiikkaan (mm. teknologioiden saatavuus ja saavutettavuus sekä heikommassa asemassa olevien huomiointi).

Monet tekijät, kuten jo käytössä olevat tuki- ja suojatoimet, suojaavat suomalaisia energiaköyhyydeltä. Energiaköyhyyden kehitystä tulee kuitenkin seurata myös Suomessa. Energiaköyhyyttä tulee tunnistaa mahdollisena riskinä ja mahdollisia johdonmukaisia ja vaikuttavia toimia ongelmien välttämiseksi tulisi tarkastella ilmasto-, energia- ja sosiaalipolitiikassa. Sosiaaliturva voi monesti olla parempi keino energiaköyhyyden ongelmien ratkaisemisessa kuin esimerkiksi energiapolitiikka.

Oikeudenmukaisen siirtymän kannalta on perusteltua kehittää myös Euroopan tasolla toimia, joilla voidaan vähentää siirtymän haittavaikutuksia heikommassa asemassa oleville, poistaa olemassa olevaa energiaköyhyyttä, sekä lisätä siirtymän kannatusta Euroopan unionissa. Yhdymme kuitenkin valtioneuvoston kantaan siitä, että rahaston yksityiskohtainen suunnittelu edellyttää lisätarkasteluja, jotta sen toteuttaminen ei johtaisi siihen, että osa jäsenmaista kokee sen kohtuuttomana taloudellisena taakkana.

Lausunnon ovat laatineet prof. Mikael Hildén, prof. Jyri Seppälä, prof. Paula Kivimaa ja tutkija Anna Lipsanen.

Lähteet

Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähteenmäki-Uutela, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P., Näkkäläjärvi, K., 2021. Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa. Suomen ilmastopaneelin julkaisuja 2/2021. Keskustelunavaus.

Lipsanen, A., Kivimaa, P. & Leino, M. 2021. Sähköistyvän yhteiskunnan ja energiamurroksen vaikutukset sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Suomen ilmastopaneelin raportti 3/2021

Jakelu Suuri valiokunta, SYKE Kirjaamo
Tiedoksi Kopionsaajat